

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ТРУДНОЩІВ У НАВЧАННІ ПИСЬМУ ТА ЧИТАННЮ РЕЛЬЄФНО-КРАПКОВИМ ШРИФТОМ БРАЙЛЯ

Рассматриваются вопросы выделения и группирования ряда трудностей, которые наиболее часто возникают у человека при овладении письмом и чтением по системе Л. Брайля, с целью определения эффективных методических приемов их преодоления.

У ході навчання рельєфно-крапковому шрифту Л. Брайля осіб з порушеннями зору спостерігається ряд труднощів, зумовлених передусім особливостями самої системи письма та читання за Брайлем, на яких наголошують як дослідники в галузі тифлології, так і тифлопедагоги-практики: Л.І. Мелешко, Н.С. Дзюба, Є.П. Синьова, В.З. Денискіна, Л.О. Фоміна, Г.В. Нікуліна, Л.О. Серишева, Ю.П. Симончук та ін.

Науковці та вчителі-практики виділяють різну кількість груп труднощів (від 10 до 15), які виникають у дітей під час навчання письму та читанню за рельєфно-крапковою системою Брайля. Зокрема Л.О. Серишева виділяє 14 видів труднощів. За спільними шляхами їх подолання ми узагальнили цю класифікацію груп труднощів і звели її до 10 різновидів, які є найбільш типовими і заслуговують на особливу увагу:

1. Орієнтування на приладі для письма: дотримання рядка, клітинки.
2. Письмо та читання "дзеркальних" (е - и, г - ч, д - ф, ж - х, з - ы, і - й, н - я, о - э, р - в, с - ш, т - ю, п - ї, ь - ь) та композиційно подібних букв (ф - я, д - н, ц - м) і цифр (4 - 6, 5 - 9, 0 - 8).
3. Попадання грифелем у місця шестикрапки, недоколювання та переколювання крапок.
4. Пропуск клітинок між словами при письмі.
5. Орієнтування у кількості клітинок в рядку при переносі слова.
6. Орієнтування на сторінці підручника, знаходження рядка, завдань.
7. Зворотний порядок письма та читання (справа наліво – зліва направо).
8. Розрізнення розділових знаків та букв під час читання.
9. Перевірка грифелем написаного.
10. Знаходження та виправлення помилок.

Теоретичні дослідження та практика навчання осіб з порушеннями зору письму та читанню за рельєфно-крапковою системою Брайля напрацювали ряд слушних рекомендацій, які ми згрупували у наведеній нижче таблиці 1.

Таблиця 1

Подолання труднощів при письмі та читанні шрифтом Брайля

№	Труднощі при письмі та читанні шрифтом Брайля	Рекомендації щодо подолання труднощів у навчанні шрифту Брайля
1	Орієнтування на приладі для письма (дотримання рядка, клітинки)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Правильно розміщувати прилад на столі, рівно вкладати папір у прилад і чітко фіксувати його у зацібках. 2. Перераховувати рядки та клітинки перед продовженням виконання письмового завдання. 3. Користуватися позначками, нанесеними на правому полі приладу, які слугують орієнтиром для визначення рядка, а також фіксатором клітинки
2	Письмо та читання "дзеркальних" (е - и, г - ч, д - ф, ж - х, з - ы, і - й, н - я, о - э, р - в, с - ш, т - ю, п - ї, ь - ь) та композиційно подібних букв (ф - я, д - н, ц - м) і цифр (4 - 6, 5 - 9, 0 - 8)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Виконувати тренувальні вправи з наколювання орнаментів дзеркальних букв у приладі для письма та на приладі прямого читання. 2. Чітко засвоїти нумерацію крапок цих букв і цифр. 3. Тренуватись в написанні слів із дзеркальними буквами та чисел із дзеркальними цифрами. 4. Зіставляти дзеркальні букви при письмі та читанні, дзеркальні букви та цифри між собою тощо
3	Попадання грифелем у місця шестикрапки, недоколювання та переколювання крапок	<ol style="list-style-type: none"> 1. Правильно підбирати грифель з не дуже загостреним стрижнем. 2. Слідкувати за правильним вертикальним положенням грифеля. 3. Обстежувати клітинку грифелем, рахуючи крапки. 4. Наколювати крапки чітко, рівномірно розподіляючи силу наколу. 5. Вправлятися у створенні орнаментів, візерунків на комбінування куткових та середніх крапок. 6. Знаходити, називати та наколювати крапки на колодці-шестикрапці.

		7. Виконувати вправи на тренування уваги, дрібної моторики пальців рук
4	Пропуск клітинок між словами при письмі	<ol style="list-style-type: none"> 1. Виконувати тренувальні вправи у написанні через клітинку з поступовим збільшенням кількості букв. 2. Слідкувати за чітким розмежуванням слів, речень тощо. 3. Тренувати увагу
5	Орієнтування у кількості клітинок в рядку при переносі слова	<ol style="list-style-type: none"> 1. Пам'ятати, скільки клітинок у рядку приладу (прилад "Школяр" – 24 клітинки). 2. Вчитися розраховувати, щоб при переносі слова вистачало клітинок на склад та знак переносу. 3. У разі, якщо не вміщується знак переносу, можна акуратно пересунути прилад на одну клітинку вліво, поставити знак й знову зафіксувати папір
6	Орієнтування на сторінці підручника, знаходження рядка, завдань	<ol style="list-style-type: none"> 1. При ознайомленні з підручником вправлятися у розрізненні верхньої, нижньої частин сторінки, визначати розміщення слова у рядку (початок, середина, кінець), уважно вивчати зміст. 2. Використовувати додаткові орієнтири (наприклад, канцелярська скріпка) для пошуку рядка. 3. Вправлятися у знаходженні сторінок, читанні номерів сторінок та вправ. 4. Запам'ятовувати умовні позначення: №, § тощо. 5. Розвивати чутливість пальців рук, вдосконалювати техніку читання
7	Зворотний порядок письма та читання	<ol style="list-style-type: none"> 1. Пам'ятати про зворотний порядок: при письмі – справа наліво, при читанні – зліва направо. 2. Відпрацьовувати навички письма та читання на приладі "Прямого читання", що сприяє унаочненню цих процесів
8	Розрізнення розділових знаків та букв під час читання	<ol style="list-style-type: none"> 1. Чітко уявляти образи розділових знаків та брайлівських букв, співвідносити їх. 2. Розвивати дотикове сприймання пальців рук. 3. Тренувати техніку читання. 4. Вправлятися у знаходженні в тексті тільки розділових знаків. 5. Тренуватися в написанні, а потім й прочитанні вертикальних та горизонтальних орнаментів зі знаків і букв
9	Перевірка грифелем написаного	<ol style="list-style-type: none"> 1. Перевіряючи написане, вміти повертатися до початку необхідного слова, рядка. 2. Обстежувати грифелем кожен клітинку, читаючи справа наліво та проговорюючи нумерацію крапок. 3. Намагатися під час перевірки не натискати на грифель, щоб не припускати переколів
10	Знаходження та виправлення помилок	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розвивати дрібну моторику рук, увагу. 2. Тренувати техніку читання. 3. Звіряти написане зі зразком, спираючись на засвоєні орфограми. 4. Намагатися не забивати помилки шестикрапками або робити це, коли вони не підлягають виправленню іншим способом. 5. Помітивши помилку, обережно грифелем чи пальцем затерти зайві крапки та перевірити виправлення. 6. Якщо випадково затерті потрібні крапки, їх можна

		<p>відновити за допомогою грифеля.</p> <p>7. Коли ж треба дописати необхідні крапки, слід вкласти аркуш у прилад, порахувати і знайти потрібний рядок, слово, в якому допущена помилка, і акуратно доколоти крапки.</p> <p>8. Якщо треба замінити слово або декілька слів, виправити цілий рядок, краще поставити три шестикрапки, на полі перед рядком слід грифелем виколоти крапку, що свідчитиме про знайдену помилку, а в кінці роботи, пропустивши рядок, записати правильний варіант</p>
--	--	---

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ганджій А.С. *Навчання грамоти в школах сліпих.* – К., 1952.
2. *Методика навчання сліпих дітей письма і читання шрифту Брайля / Укладачі: Л.І. Мелешко, Н.С. Дзюба.* – К., 1997. – 15 с.
3. Мушева М.Г., Денискова В.З. *Методика ускореного запоминання основних знаків.* – М., 2000.
4. *Обучение письму и чтению по рельефно-точечной системе Л.Брайля: Учебное пособие / Под. ред. Г.В. Никулиной.* – СПб.: КАРО, 2006. – 576 с.
5. Синьова Є.П. *Рельєфно-крапкове письмо сліпих. Шрифт Л. Брайля.* – К., 2003.
6. Тараканов Б.Е. *Шеститочие в наглядных пособиях, играх и игрушках для слепых детей и взрослых. Учебное пособие для семьи, кружка, школы.* – М., 1991. – 42 с.
7. Фомина Л.А. *Сборник упражнений для подготовки незрячих дошкольников к чтению и письму по системе Брайля.* – М., 2010. – 32 с.

УДК 373.3.015.3:159.953.5

Сидоренко О.Б.

ЯКІСНІ ЗМІНИ В УЧІННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З НИЗЬКИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ДОСЯГНЕННЯМИ В УМОВАХ РОЗВИВАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

На основани проведенних теоретических и эмпирических исследований обосновывается разработка психолого-педагогических условий, способствующих преодолению психологических факторов низкой результативности в учении, которые больше всего связаны с поведением школьников, приводятся результаты развивающего эксперимента.

Низьку результативність в учінні (низький рівень навчальних досягнень, неуспішність — у нашій роботі ці терміни використовуються як *тотожні* — Авт.) більшість психологів називають значущою проблемою початкових класів. Розв'язанню різноманітних аспектів цієї проблеми присвячено багато наукових досліджень. З'ясування особливостей поведінки молодших школярів з низькою результативністю в учінні потребує вивчення психологічних чинників такої результативності, які на нашу думку, найтісніше пов'язані з поведінкою.

Науковці (К.М. Волков, Ю.З. Гільбух, І.В. Дубровіна, З.І. Калмикова, І.Ю. Кулагіна, Т.М. Лисянська, Н.О. Менчинська, М.Й. Мурачковський, Л.С. Славіна, В.В. Тарасун та ін.) слушно відзначають, що одна з груп психологічних чинників низької результативності в учбовій діяльності тісно пов'язана з поняттям «навчальність» [8, с.6]. Під навчальністю розуміють «загальні розумові здібності до засвоєння знань» [4, с. 31].

Крім цього, до чинників низької навчальності відносять недоліки у пізнавальних процесах, зокрема: мисленні, пам'яті, увазі, сприйманні та уяві. Науковці (К.М. Волков і Т.М. Лисянська) слушно відзначають, що найбільш значущим і детермінуючим щодо низьких навчальних досягнень є мислення [1]. Недоліки у мисленні заважають розвитку пам'яті та довільної уваги, зокрема її концентрації [1; 3].

Інша група психологічних чинників неуспішності молодших школярів пов'язана з недоліками у мотиваційній сфері учіння. Психологи (А.К. Маркова, О.Б. Орлов і Л.М. Фрідман) визначають мотиваційну сферу як індивідуальну динамічну структуру, що містить різноманітні спонукання, одне з яких виступає в якості домінуючого мотиву, що зумовлено умовами навчального процесу, особливостями стосунків з ровесниками чи дорослими й т. ін. Усі учбові мотиви мають певне емоційне забарвлення, що впливає на характер ставлення школяра до учбової діяльності [7].

І.Ю. Кулагіна акцентує увагу на тісному взаємозв'язку між недоліками у мотивації учіння, результативністю в учбовій діяльності та ставленням молодших школярів до навчання. Так, провідним чинником формування мотиву уникнення невдачі є низька результативність в учінні. Учні з таким домінуючим мотивом у мотиваційній сфері учіння вирізняються високим рівнем тривожності, страхом, зокрема у ситуаціях оцінювання знань. Розкрита вище тенденція у розвитку мотивації учіння призводить до появи в дитини негативного ставлення до навчання [6].

Водночас багато вчених (М.Т. Дригус, К.С. Дрозденко, З.І. Калмикова, І.Ю. Кулагіна, О.В. Скрипченко та ін.) вважають, що ставлення молодшого школяра до навчання відображається на результативності учіння [2; 4; 6; 8]. Описане вище засвідчує, що з одного боку низька результативність в учінні є чинником негативного ставлення учня до навчання, а з іншого — негативне ставлення школяра до навчання призводить до його неуспішності.

Науковці стверджують, що окрім недоліків у розвитку мотиваційної сфери учіння, досить часто до неуспішності призводять недоліки у розвитку сфери довільності [5; 7; 9]. Так, І.В. Дубровіна відзначає, що учні з низьким рівнем розвитку довільності не здатні